

KONSTRUKTIOIDEN TÖITÄ

Adele E. Goldberg *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press 2006. 280 s. ISBN 978-0-19-926851-1.

Adele E. Goldberg on yksi konstruktio-kieliopin tärkeistä vaikuttajista. Hänen teoksensa *Constructions: A construction approach to argument structure* ilmestyi vuonna 1995 ja muodostui nopeasti klassikoksi. Siinä Goldberg analysoi eräitä englannin peruslausekonstruktioita ja niiden argumenttirakennetta määritellen samalla konstruktion käsitettä ja koko kieliopin luonnetta. Teoksen päävääntämiä oli, että verbikeskeinen näkökulma argumenttirakenteeseen ei ole riittävä eikä toimiva, vaan konstruktion muoto ja merkitys, johon verbin semantiikka lisää osansa, on kattavampi ja parempi selitys ilmauksen merkityksen muodostumiselle. Konstruktion oma merkitys selittää myös sitä, miksi monet verbit voivat esiintyä myös poikkeuksellisissa käytöissä.

Constructions-klassikon jatkajaa saatiin odottaa yksitoista vuotta. Niinpä odotukset olivat korkealla. Lukijoiden ensi kommenttien perusteella uusi *Constructions at work*-teos oli monille pieni pettymys: se tuntui toistavan aiemman teoksen esittämiä tuloksia. Kuva ei ole kuitenkaan aivan oikea, kun tutustuu teokseen tarkemmin. Vaikka se on jossain määrin pamflettimainen varsinkin loppua kohden, sillä on paljon annettavaa myös uusien tutkimustulosten puolesta ja ehkä koko konstruktionäkemyksen uskotavuuden kannalta. Uuden kirjan erityinen ansio on Goldbergin huikaa kyky yhdistää monien eri alojen tutkimustuloksia väitteidensä tueksi.

Edeltävään teokseen verrattuna *Constructions at work* laajentaa maastoaan rakenteellisen analyysin yli kielenoppimisen ja kielen rakenteiden motivaation suuntaan. Askel on luonteva. Kirjan pääkysymykset

ovat: »Miten opitaan yleistyksiä, joilla rajallisesta määrästä aineistoa saadaan aikaan malleja, joilla voidaan tuottaa rajattomasti uusia ilmauksia?» ja »Miksi kielet ovat sellaisia kuin ovat?» (s. 227, 18). Ensimmäiseen kysymykseen Goldberg vastaa erinomaisesti, kun taas toinen, muotojen funktionaalista motivoitumista käsittelevä kysymys, ei valitettavasti saa aivan yhtä vakuuttavaa käsittelyä. Ehkä yksikin melko erillisistä ja laajoista kysymyksistä olisi ollut riittävä kirjan tarpeisiin?

Teos koostuu kolmesta osasta: ensimmäinen osa (luvut 1–3) käsittelee konstruktioita ja yleistysten tekoa laajalla otteella ja teoreettisesti, toinen osa (luvut 4–6) kuvaa konstruktioiden oppimista ja yleistysten tekemistä etenkin lapsen kielenoppimisen kautta, ja kolmas osa (luvut 7–9) selittää yleistysten tekemistä ottaen kuvaan mukaan eri kieliä vertailevaa näkökulmaa ja eri konstruktioiden muotoon vaikuttavaa esimerkiksi pragmaattista motivaatiota.

Ensimmäisen osan luku 2 on juuri sitä, missä Goldberg toistaa aiempaa tutkimustaan ja joka ei siksi vaikuta kovin tuoreelta. Siitä eteenpäin ote kuitenkin jäntevöityy: erityistapauksia ja yleistyksiä käsittelevä luku 3 on kiinnostava ja havainnollinen. Siinä, kuten koko seuraavassa osassa, tulee esiin Goldbergin vahvuus tutkijana ja kirjoittajana. Hän ottaa mukaan laajasti esimerkiksi psykologista ja psykolingvististä tutkimusta tukeakseen väitteitään, kuten sitä, että kategorioita ja kieltä koskevia yleistyksiä tehdään jo muutamien esimerkitapausten perusteella, ja sitä, että kielenkäyttäjillä on tietoa myös rakenteiden yleisyydestä, mikä vaikuttaa kieliopin rakentamiseen. Tässä Goldberg myös esittelee

ja perustelee »perusteensinä», joka kulkee kautta teoksen: kielessä on yhtä aikaa sekä kohteeseen liittyviä tietoja (*item-specific knowledge*) että kohteista tehtyjä yleistyksiä. Molemmat vaikuttavat kielenoppimiseen ja kieliopin rakenteeseen.

Luvut 4–6 ovat teoksen parasta antia. Niissä Golberg perustelee ja kuvailee oivallisesti sitä, millä tavalla, miten ja miksi lapset oppivat kielen rakenteita ja tekevät yleistyksiä kuulemansa perusteella. Goldberg tarkastelee muun muassa sitä, miten opittavassa rakenteessa esiintyvien elementtien frekvenssillä on merkitystä oppimisen kannalta: tietyissä rakenteissa eräät verbit esiintyvät huomattavasti tiheämmin kuin toiset, ja silloin rakenteessa esiintyvän verbin merkitys auttaa määrittämään myös konstruktion merkitystä. Toisaalta Goldberg esittää, että konstruktion muodolla on argumenttikehyksineen konstruktiossa esiintyvään verbiin nähden yhtä hyvä tai parempi todennäköisyys ennustaa koko ilmauksen merkitys. Näin ollen kielenoppijan »kannattaa» tehdä konstruktion pohjautuvia yleistyksiä. Erityisen vaikuttavia ovat luvussa 4 esitellyt Goldbergin työtovereineen suunnittelemat ja toteuttamat kokeet. Niiden avulla näytetään esimerkiksi, miten lapset ja aikuiset voivat oppia vain lyhyen opetteluvaiheen avulla kokonaan uuden konstruktion, jolla on uuden muodon ohella myös kokonaan uusi merkitys.

Sen sijaan kirjan kolmas osa, luvut 7–9, on vähemmän vakuuttava, ja koko osa tuntuu irralliselta. Näissä luvuissa Goldberg liikkuu kielenoppimisesta laajemmille vesille ja perustelee konstruktioiden muodon motivoitumista tapaustutkimusten kautta. Argumentoinnin uskottavuus ja perusteellisuus kärsii selvästi edeltävään verrattuna: esimerkiksi luvussa 7 etu- ja taka-alaisuuteen ja alistaisuuteen liittyviä kysymyksiä käydään läpi kovasti yksinkertaistaen.

Myös luvussa 8 esitetty englannin subjektin ja apuverbin käänteisen sanajärjestyksen funktionaalisen motivaation etsiminen päättyy pinnalliseen ja ilmeiseen lopputulokseen: käänteisen sanajärjestyksen konstruktiota yhdistää »ei-prototyypisyys lauseena» ja vähän vähemmässä määrin »ei-myönteinen» (esimerkiksi kielteinen tai kontrafaktuaalinen) merkitys. Goldberg (s. 167) toteaa: »Tämän työn [subjekti–apuverbi -inversion tarkastelun] johtopäätös on, että synkroninen funktionaalinen motivaatio väijyy usein näennäisesti yksinkertaisten syntaktisten faktojen taustalla, ja sitä voidaan käyttää selittämään monia kieliopin piirteitä, jotka vaikuttaisivat muuten täysin erillisiltä.» Tarkastelun pohja on hyvä: eri merkityksiä ja käyttökonstruktiota yhdistävänä tekijänä ei tarvitse olla yksi yhteinen merkityspiirre tai edes piirrekimppu, vaan vaihteleva yhdistelmä mahdollisia piirteitä, mutta lopputulos, sanajärjestykseltään käänteisten konstruktioiden ero prototyypiseen lauseeseen verrattuna, jää silti heppoiseksi. Tämän tyyppistä tutkimusta on tehty Suomessa paljonkin, ja paremmin tuloksin (mm. Onikki-Rantajääskö 2001; Kotilainen 2007; Visapää 2008).

Luku 9 on kolmannen osan paras: Goldbergin idea pragmaattisesta (esimerkiksi kielen vuorovaikutukselliset tehtävät huomioon ottavasta) motivaatiosta eräiden syntaktisten muotojen taustalla on vastaan sanomaton, mutta tämäkin luku tuntuu jäävän harmittavasti puolitiehen.

Kirjan 10. luku vertailee Goldbergin omaa lähestymistapaa eräisiin muihin lähelle tuleviin kielioppimalleihin, kuten Borerin »neokonstruktionistiseen» paradigmaan ja Croftin »radikaaliin» konstruktiiviseen kielioppiin. Luku ei ehkä tee täyttä oikeutta muille lähestymistavoille ja sisältää jonkin verran puolustelua. Teos tuntuukin latistuvan loppuaan kohden.

Yleisesti ottaen koko *Constructions at work* -teoksen sanoma on, että kielen ja sen ilmaisumahdollisuuksien oppiminen ei vaadi mitään yleisistä kognitiivisista kyvyistä irrallaan olevaa, erillistä tai sisäsyntyistä kielikykyä tai »universaalia kielioppia», toisin kuin monet generatiiviset teorit uskovat. Konstruktioiden oppiminen ja vakiintuminen kielivarantoon on täysin mahdollista selittää ihmisen yleisten kategorisointi-, tiedonhankinta- ja tiedonkäsittelytapojen perusteella. Goldberg osoittaa kerta toisensa jälkeen, että jo muutama esimerkkitapaus on täysin riittävä otos kielienoppijalle ja -käyttäjälle, ei spesifin kielikyvyn takia, vaan yleistämistaipumuksen tai luontaisen analogioiden tekemisen taipumuksen takia, joka ei ole pelkästään kieleen liittyvää. Teos selittää vakuuttavasti niitä mekanismeja, jotka toimivat kielestä tehtävien yleistysten takana.

Mielenkiintoinen ja tärkeä teoreettinen kehitysaskel kannattanee ottaa esille: Aikaisemman *Constructions*-teoksen (1995) varmaankin siteeratuimmalla sivulla Goldberg määrittelee konstruktion käsitteen tavalla, joka on vaikuttanut lukuisiin konstruktioiden tutkijoihin (ohitettakoon tässä itse konstikas kaavaformulointi):

Lause(ke)kuviot (*phrasal patterns*) ovat konstruktioita, jos ja vain jos jokin niiden muodossa tai merkityksessä ei ole suoraan ennustettavissa niiden osien ominaisuuksista tai toisista konstruktioista. Toisin sanoen kielioppiin määritellään konstruktio, jos voidaan osoittaa, että sen merkitys ja/tai sen muoto eivät ole seurausta muista kielellä olemassa olevista konstruktioista. (Goldberg 1995: 5.)

Tämän määritelmän perusteella pelkkä toistuvuus tai produktiivisuus ei riittäisi konstruktion hyväksymiseksi. Teoreettisesti yksi merkittävimmistä *Constructions at work* -teoksen muutoksista onkin konstruktion laajemman määritelmän ottaminen

käyttöön: Goldberg hyväksyy nyt jo pelkän yleisyyden ja toistuvuuden toiseksi konstruktion mahdolliseksi määrittäväksi piirteeksi. (Ks. Goldbergin konstruktioikäisyyksistä myös Kotilainen 2007: 15–18.) *Constructions at work* -teoksen johdannossa (s. 3) konstruktio määritelläänkin »muodon ja tehtävän (*function*) konventionaaliseksi yhteenliittymiksi»; konstruktion omasta johtamattomasta merkityksestä ei enää puhuta. Myöhemmin Goldberg myöntää teoreettisen uudelleenformuloinnin selvemmin sanoin:

Niinpä todiste siitä, että sana tai kuvio ei ole täysin ennustettava, todistaa riittävässä määrin, että muoto on luettava konstruktioiksi siihen, mitä on joskus kutsuttu »konstruktioiksi» rinnastuksena laajennettuun leksikkoon (esim. Jurafsky 1996). Samaan aikaan ennustamattomuus ei ole välttämätön ehto varannossa olevan (*stored*) konstruktion määrittelemiselle. Psykologin tutkiminen on osoittanut, että kuvat ovat varannossa, jos ne ovat riittävän tiuhaan toistuvia, vaikka ne olisivatkin täysin säännönmukaisia toisten konstruktioiden toteutumia ja siksi ennustettavia (Bybee 1995; Bybee ja Hopper 2001; Losiewicz 1992; Pinker ja Jackendoff 1005). **Näin ollen on tunnustettava, että kuvat voivat olla kielivarannossa konstruktioina silloinkin kun ne ovat täysin kompositionaalisia.** Niinpä lähestymistapani kannattaa käyttöpohjaista kielioppimallia (- -) (s. 64, ks. myös s. 5; korostus ja käännökset A. J.)

Siis sekä ennustamattomuus, jota Goldberg vaati aiemmin, että jo pelkkä toistuvuus voivat olla konstruktioita määrittäviä piirteitä. Samalla linjalla ovat monet muutkin konstruktiokieliopin edustajat, ja Goldbergia on kritisoitu liian altaasta määritelmästä (s. 224). Vielä muutamaa vuotta aiemmassa artikkelissa (Goldberg 2004: 17) konstruktion määritelmä on edelleen tällä kohdin ristirii-

▷

tainen ja sisältää opitun muodon ja merkityksen/tehtävän yhteen liittymisen lisäksi enustamattomuuden vaatimuksen. Muutoksia aikaisempaan on vielä se, että Goldberg laajentaa konstruktion merkitystä ehkä vielä pragmaattisempaan suuntaan: hän korostaa koko teoksen läpi sitä, mitä konstruktioilla tehdään ja mihin niitä käytetään. ■

ANNI JÄÄSKELÄINEN

Sähköposti:

anni.m.jaaskelainen@helsinki.fi

LÄHTEET

GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
— 2004: *Argument realization: the role*

of constructions, lexical semantics and discourse factors. – Jan-Ola Östman & Mirjam Fried (toim.), *Construction grammars: Cognitive grounding and theoretical extensions* s. 17–43. Amsterdam: John Benjamins.

KOTILAINEN, LARI 2007: *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Artikkeliväitöskirja. Ethesis: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4442-7>.

ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja: nyky-suomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

INKERILÄISIÄ HENKILÖNNIMIÄ ETELÄ-RUOTSISSA

Vera Lif *Ingermanländares namnskick under 1900-talet. Kontinuitet och förändring*. Studia multiethnica Upsaliensia 17. Uppsala 2004. 293 s. ISBN 91-554-5942-0.

Vera Lif käsittelee väitöskirjassaan Ingermanländares namnskick under 1900-talet Etelä-Ruotsissa asuneiden inkeriläisten henkilönnimistöä ja sitä, miten se on muuttunut ensin Neuvostoliiton aikana ja sitten sen jälkeen, kun inkeriläiset joutuivat maaliskuussa 1943 jättämään Inkerissä sijainneet kotikylänsä. Lif tarkastelee inkeriläisten etu- ja sukunimiä ja selvittää, miten ne ovat muuttuneet erikielisiin asiakirjoihin kirjattaessa ja miten niitä ovat kirjurit ja nimenkantajat tietoisesti muuttaneet, kun paikalliset ovat ensin tulleet Suomeen ja muuttaneet sitten Ruotsiin. Inkeriläiset ovat erityisen kiinnostava ryhmä historiansa vuok-

si, ja heidän nimistöään on edelleen hyvin vähän tutkittu. Väitöstutkimus on varmasti erittäin tervetullut lisä niin suomalaisen kuin ruotsalaiseenkin nimistöntutkimukseen. Lifin tutkimus kuuluu sekä nimistöntutkimuksen että kansatieteen alaan. Ruotsalaisesta näkökulmasta tarkasteltuna väitöskirja on osa tutkimusta, joka selvittää maahanmuuttajien sopeutumista ruotsalaiseen yhteiskuntaan. Väitöskirja on julkaistu sarjassa, jonka Helsingin yliopiston kirjasto luokittelee kansatieteen alaan kuuluvaksi.

Lifin tutkimuksen keskeinen tavoite on selvittää, miten eteläruotsalaiseen Boråsin kaupunkiin vuosina 1943–1952 saapuneen,